

Forfatter: Kierkegaard, Søren

Titel: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 19

Citation: Kierkegaard, Søren: "Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 19", i Kierkegaard, Søren: *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 19*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Jette Knudsen; Johnny Kondrup; Alastair McKinnon, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2001 , s. 7. Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-not13-txt-root.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 19

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

Not13:1

Philosophica.

Bagfra findes: Problemata.

d. 2 Dec. 42.

i Martz. 46.

Not13:2

M:Georgii Pauli Roetenbeccii Disputatio: *de principio Aristotelico et Cartesiano*. Altdorf. 1685.

findes citeret i Tennemann *Geschichte der Philos.* 3^d
B. p. 437.

Not13:3

Darvin *Zoonomie* übersetzt v. Brandis. I det Værk
findes barokke men dog ogsaa originelle ell. primitive
Tanker.

Not13:4

Not13:5

Erdmann *Geschichte der Philosophie*. Deraf er udkommen 2 Bind, i flere Afdelinger. Andet Bind anden Afdeling indeholder Leibnitz og Idealismen før Kant.

Not13:6

I Gotschedens Oversættelse af Leibnitz *Theodicee* (Udgaven af 1763 Hanover og Leipzig) omtales p. 80 i en Note i Anledning af Malebranches Passivitæts Lære et Værk af en Professor Gabriel Fischer: Vernünftige Gedanken von der Natur; was sie sey? daß sie ohne Gott und seine allweise Beschränkung unmächtig sey; und wie die einige untheilbare göttliche Kraft in und durch ihre Mittelursachen nach dem Maaße ihrer verliehenen Wirkbarkeit oder Tüchtigkeit, hier in der Welt alles wirke. 1743 uden Sted ell. Forlægger. Bogen blev confiskeret siger han.

I Gotschedens Oversættelse af Leibnitz *Theodicee* (Udg. 1763) p. 81 omtales et Værk af en Jesuit Thomas Bonartes *de concordia scientiæ cum fide*.

Jesuiten Friedrich Spee (han der har skrevet *cautio criminalis*.) har ogsaa skrevet et Værk om de chr. Dyder i det tydske Sprog, og paastaaer Guds Kjærligheds Kraft til at tilgive Synder ogsaa uden Sacramenter og den chr. Kirkes Mellemløst. cfr Leibnitz *Theodicee* 1, § 96.

Franciscus v. Sales *de amore Dei* .

Theagenes og Charikleia en Roman af Heliodor Biskop i Larissa, den omtales i Gotschedens Oversættelse af Leibnitz Værk om King *de origine mali* (Udgaven 1763), han henviser til Huetius *de l'Origine des Romains*. Der er to tydske Oversættelser, en gl. uden Tid og Sted, en ny af den evangeliske Præst, M: Agricola i det Mannsfeldske Jena 1750.

Not13:7

Cartesius (i hans Opsats *de passionibus*) gjør rigtig opmærksom paa, at admiratio ingen Modsætning har (cfr artic: LIII.). Ligeledes at cupiditas ikke bør have sin Modsætning i aversio; men ingen Modsætning bør have (cfr artic. LXXXVII.). Dette er mig af Vigtighed for

min Theorie af Angst. cfr. JJ. bagfra p. 3r.

Not13:8

#

Det er et Modermærke som Cartesius^s Philosophie har. Efterat have udsondret Alt for at finde sig selv som et tænkende Væsen, saaledes, at denne Tænken netop er mig selv, udfinder han nu, at med samme Nødvendighed tænker han Gud. Nu fordrer imidlertid hans System dog ogsaa paa en eller anden Maade, at redde Endeligheden. Bevægelsen hertil er følgende. Gud kan ikke bedrage, han har nedlagt alle Ideer i mig, ergo ere de sande. Forøvrigt er det mærkeligt, at Cartesius, der selv i en af *Meditationerne* forklarer Muligheden af errores ved at erindre om, at Friheden hos Msket har Overvægten over Tanken, dog har gjort Tanken til det Absolute, ikke Friheden. Her ligger aabenbart den gamle Fichte, ikke cogito ergo sum, men jeg handler ergo sum, thi dette cogito er noget Deriveret eller ogsaa er det identisk med jeg handler, enten er det Frihedens Bevidsthed i Handlingen, og da bør det ikke hedde cogito ergo sum, eller det er den efterfølgende Bevidsthed.

[a] NB.

Denne Overgang er aabenbart en pathetisk Overgang, ingen dialektisk; thi dialektisk lader der sig Intet bringe ud deraf. Dette er mig af Vigtighed. En pathetisk Overgang kan ethvert Msk. fatte, naar han vil det; thi til den Uendelighed, der ligger i Pathos hører blot Mod. En lignende Overgang var det, naar Plato lod Gud forene Ideen med Materien. (cfr Tennemann *Gesch. d. Ph.* 1st B. p. 78. not.). Hermed kan ogsaa sammenlignes hvad der fandt sit Udtryk i systema assistentiae. Hvad senere Leibnitz udviklede i sin harmonia præstabilita.

[b] Den platoniske Lære om Ideen. cfr Tennemann. 2^d D. p. 370. 371. Besynderligt nok, at han m: H: t: Sprogets Oprindelse negtede det. cfr. Tennemann 2^d D. p. 343.

[c] Ogsaa hos Spinoza pathetisk Overgang. cfr cogitat:metaph: Pars 1. cap III Slutning. (om Frihed og Prædestination.).

Not13:9

#

Det er Skjønt at see den redelige Alvor, med hvilken Cartesius har fattet den Idee, at man bør tvivle om Alt, hvorledes han intet Bestaaende vil krænke, ikke henrive andre Msker i den samme Tvivl. Exempler nok herpaa findes i hans *Dissertatio de methodo*. Jeg har bemærket dem i mit Exemplar. Man faaer dog et ganske andet Indtryk af Cartesius ved selv at læse ham. Han mener man bør tro en gudl. Aabenbaring, om den end lærer quod naturali lumini contrarium.

Not13:10

#

το γαρ κακον του απειρου, ως οι Πυθαγορειοι
εικαζον, το δε αγαθον του πεπερασμενου.

εσθλοι μεν γαρ απλως, παντοδαπως δε κακοι.

cfrAristoteles *Ethik.* 2^dB.cap. 5.

Not13:11

#

^bDen Sætning, at Dyden er Middelveien gjør Aristoteles dog egl. kun gjeldende m: H: t: de saa kaldte sædelige Dyder. Her er Bemærkningen fuldkommen rigtig; thi det de har at kjæmpe med er hverken godt ell. Ondt; thi Lyst og Ulyst er i og for sig

[a] At han ikke mener, at Dyden er den i ethvert Øieblik satte Midte, kan man see af hans Distinction mell. Dyd og den fri Handling. Den fri Handling er det Discrete, Dyden det Continuerlige. Meget dybsindigt siger han derfor, at den fri Handling totalt staaer i et Menneskes

hverken Godt ell. Ondt.

Magt, Dyden ikke uden m: H: t: Begyndelsen, fordi den er en Færdighed (Continuitæt) 3, 8.

b De sædelige Dyder har kun med den ufornuftige Deel af Sjælen at gjøre cfr 6 B. cap. 1. cfr. 10, 8.

Not13:12

#

Aristoteles adskiller 3 Sider i Sjælen: παθη, δυναμεις, εξεις. (Det sidste oversætter Garve ved Færdigheder cfr cap. 5. hos Arist: cap 4 i 2^d Bog.)

Not13:13

#

Det er m: H: t: den græske Æsthetik mærkeligt, hvad Aristoteles siger i 3^d B. af *Ethiken* cap 2. »en Handling af Uvidenhed kan vel ikke i og for sig betragtes som frivillig; men for ganske ufrivillig kan den da kun holdes, naar den skeer med Misfornøjelse og senere vækker Anger.« Naar den vækker Anger saa opfattes den jo som frivillig; og dog er det kun i det Øieblik, at Aristoteles mener, at den kan ansees for ufrivillig.

Not13:14

#

Den aristoteliske Sætning om det Frivillige, vil man ogsaa bedre forstaae, naar man erindrer, at der gjøres en Hoved-Destinction mell. το εκουσιον og προαιτησις (Forsættet), saaledes at Noget kan være frivilligt uden at være med Forsæt. (cfr. 3 B. cap. 4.).

Not13:15

#

Den idealistiske Sætning af Socrates og Plato, at al Synd er Uvidenhed forkaster Arist: i 3^d B. cap. 7, men hæver ikke Vanskeligheden, idet han blot ender i en realistisk Modsætning. Dette Problem er for øvrigt af overordentlig Vigtighed, og kunde godt egne sig til en Monographie.

[a] cfr. Arist: *Ethik* 7, 3.

Not13:16

#

Identitæten af Dyd og Skjønhed sees ogsaa af Arist: 3, 10: φοβησεται μεν ουν και τα τοιαυτα, ως δει δε και ως ο λογος υπομενει του καλου ενεκα· τουτο γαρ τελος της αρετης.

Not13:17

Det er en meget vigtig Definition af Videnskab, som Aristoteles giver i 6, 3. Objekterne for Videnskaben

ere Ting, som kun kan være paa en eneste Maade; det videnskabeligt Erkjendelige er derfor det Nødvendige, det Evige; thi Alt hvad der er absolut nødvendigt er ogsaa absolut immerværende. –

Not13:18

Med Hensyn til Poesiens Begreb vil det være godt at erindre om, hvorledes Aristoteles adskiller ποιειν og πραττειν og definerer Kunsten. cfr. 6., 4. –

Not13:19

At man hos Aristoteles ikke altid finder en stræng systematisk Udvikling er vel sandt, men dog eksisterer der vel neppe et Skrift af ham, uden at man ahner den systematiske Tænkner, medens vi i vor Tid har Systemer nok, hvori der ikke er Spor af systematisk Tænkning. Hans Moral falder i følgende Dele, Bog 1-3. om det Gode, om Dyd, og en Mængde andre Undersøgelser; Bog 4-5 Udvikling af de sædelige Dyder ο: de Dyder som have med den ufornuftige Deel af Sjælen at gjøre: Tapperhed, Maadehold, Gavmildhed ελευθριοτης., Retfærdighed. 6te Bog om Forstands-Dyder: τεχνη, επιστημη, σωφροσυνη, νους, σοφια. Her benytter A: ikke mere sin Bemærkning om Dydens μεσοτης. 7^d B. om *Afholdenhed* ο: s: v: Fornøielse. 8^d Bog om *Venskab*; 9de Bog om *Venskab*. 10de Bog om Fornøielser.

Not13:20

Selvkjærlighed fremstiller ogsaa Aristoteles som det Høieste; det vil da sige i god Forstand cfr. 9, 8, 10, 7. »ethvert Mskes egl. Selv ligger i denne Deel, nemlig den tænkende Deel.« Derfor anbefaler han det beskuelige Liv som den høieste Lyksalighed; men Lyksalighed er igjen Maalet for Alt; og definerer Lyksalighed som en i sig selv attraaværdig Virksomhed (cfr. 10, 6.). cfr. 10, 8. om Gudernes Salighed. Man seer her let, at Aristoteles ikke har opfattet dette Selv dybt nok; thi den contemplative Tænken har kun i æsthetisk Forstand Entelechie; og Guddommens Salighed bestaaer ikke i Beskuelse, men i evig Meddelelse. – Aandens Bestemmelse har Arist: ikke fattet. Derfor anbefaler han endnu de udvortes Goder om end kun som et Accompagnement, et Draperie; men mangler paa dette Punkt Kategorie til at gjøre den gennemførte Bevægelse.

Not13:21

I det sidste Capitel af 10^d Bog afhandler Aristoteles Ethikens Forhold til Politiken, som han ogsaa begynder

ἠθικὰ μεγάλα med at Ethik er en Deel af Politik. Forøvrigt er det mærkeligt, at hans egen Dialektik næsten hæver denne Betragtning, da jo det anskuelige Liv er det Høieste, og den lavere Lyksalighed ligger i Udøvelsen af de politiske Dyder. (cfr. 10, 8.). Men det beskuelige Liv er Isolation. –

Not13:22

Aristoteles^s Politik

I 1 B. cap. 8 findes nogle Bemærkninger angaaende Ægteskabet, som tilstrækkeligt viser, at Græciteten ikke har kunnet fatte Ægteskabet.

I 1ste Bog findes Bemærkninger af almindelig Art, om Statens Oprindelse, det huslige Liv, dets Betydning i Politiken, da Staten er en Samling af Familier. Hvorledes de forskellige Regjeringsformer afspeile sig i det huslige Livs Forhold (Herre – Tjener – Mand – Kone – Forældre – Børn.). 2^d Bog indeholder historiske Oversigter deels over ideale Planer til en Stat; deels historiske Stater.

3^d Bog, begynder med en Udvikling af, hvad en Borger er; hvad det er, der constituerer en Stat, hvorvidt en Stat vedbliver at være den samme, naar Regjeringsformen forandres.

Not13:23

Leibnitz^s *Theodicee* ubersetzt mit Anmerkungen v. Gottscheden. 1763. Hanover und Leipzig.

Indledning handler om Overensstemmelsen mell. Fornuften og Troen.

p. 52. han bruger det Udtryk at see om hvad man a priori erkjender af rigtige Aarsager; troe om det, man

kun slutter af Virkningen.

Hvad jeg pleier at udtrykke saaledes, at Xstd. ligger i Paradoxet, Philosophien i Mediationen, det udtrykker Leib. ved at gjøre Forskjel imell. hvad der er over Fornuften og mod Fornuften. Troen er over Fornuften. Ved Fornuften forstaaer han, som han flere Steder siger en Sammenkjødning af Sandheder (enchainement), en Slutning af Aarsager. Troen kan derfor ikke bevises, begrundes, begribes, thi der mangler det Leed, der gjør en Sammenkjødning mulig, og hvad vil det sige andet end at den er Paradox; thi dette er netop det Desultoriske i Paradoxet, der mangler Continuitæten, eller i ethvert Fald kun har bagvendt Continuitet, det vil sige, ikke oprindeligt viser sig som en Continuitet. Der skal, efter min Mening, med Xstd^s Paradoxie og Urimelighed ikke siges Andet end at den er den første Form, saa vel i Verdens-Historien som i Bevidstheden.

[a] I Bayles *Dictionaire* under Artiklerne: Manichæer, Rorarius, Xenophanes findes Bayles Polemik.

Den hele Strid mell. Leibnitz og Bayle har sin store Realitæt, og naar man sammenligner den med vor Tids Kampe frapperes man; thi vi er virkelig gaet tilbage, jeg troer, at Hegel ikke egl. har forstaaet, hvad der var Tale om.

Første Deel om det Onde, Guds Godhed o: s: v:

For at oplyse Guds Forhold til det Onde fremsætter han et Billede af en Strøm og den bekjendte Naturlov l'inertie naturelle des corps cfr § 30.

Leibnitz mener, at Grunden til det Onde ikke er at søge i Materien, men i Skabningens ideale Natur (cfr. § 20. § 31. De forskjellige Udtryk maa sammenlignes, paa det sidste Sted siger han: les raisons ideales qui la bornent) hvad forstaaer han derved

Tanken om de flere mulige Verdener er den ved hvilken han egl. gjør Gud vidende; thi naar der var flere mulige saa forudsættes der et Valg, og et Valg forudsætter Bevidsthed (§ 7.). Ved den forklarer han ogsaa Guds Forudviden af det Tilfældige; det er et Moment af en heel mulig Verden. – scientia simplicis intelligentiæ, scientia visionis, scientia media. –

Ved Læren om den tilstrækkelige Grund viser han at der intet indifferentia æquiliberii er.

Han kommer tilbage paa Aristoteles. (cfr. § 34.). Jeg

har selv udhævet det i hans *Ethik*, hvor de nødvendige Citater vil findes bemærkede.

Deri har vistnok Leibnitz Ret mod Bayle, at ved alene at gjøre Msket til Alts Maal, indvikler man sig i Modsigelser. Bayle som mange andre har i Grunden givet det Udseende af, at Msk. havde faaet den fornemme Ansættelse i Livet at bedømme Alt et quidem i Forhold til hvorledes Mskets Stilling i Skabningen blev derved. Leibnitz viser, at Alt er sammenkjedet, han etablerer en Teleologi, der tager Msket med. cfr. § 119. i *Theodiceen*.

Man kan ikke nægte, at der er en Svaghed i alle de Svar L. giver Bayle i § 121, 22 o: f., han søger, at undgaa Vanskeligheden ved at sige, at der ikke er Tale om det enkelte Msk. men om hele Universet^b. Dette er Taabelighed; thi er der et eneste Msk, der har gyldig Grund til Klage, saa hjælper Universet ikke. Svaret er, at selv i Synden er Msk. større end om den ikke var kommen, lykkeligere; thi selv hans Splid har et mere at betyde end den umiddelbare Uskyld. –

b Til sidst recurrerer han endog til Analogier fra den udvortes Verden, at Gud lader det regne, uagtet lavtliggende Stæder ikke er tjent dermed. cfr §. 134.

Epicur har allerede hævet Modsigelsens-Grundsætning; hans Strid med Crysippus. cfr. Leibnitz *Theodicee* §. 169. Striden mell. Diodor og Crysipp, Diodor paastod, at hvad der ikke havde været og ikke vilde være, var umuligt, Crysipp nægtede det, og paastod at det var muligt § 170.

Om Forholdet mell. hvad der er ret til alle Tider og til særlige Tider, den Sætning, at den chr. Lære paastaaer, at Noget er ret førend Gud beslutter det cfr. § 182. Platos *Eutyphron*.

nonsens, ere de tvende Cardinal-Tanker i Leibnitz^s
Theodicee.

Det er en meget vigtig Bemærkning som L. gjør § 212 at Slutningen fra Quantitæt til Qualitæt er forbunden med stor Vanskelighed, ligesom den fra det Lige til det Lignende. En Hr Sturm skal have skrevet en Bog (*Euclides catholicus*) hvori han opstiller den Sætning: si similia similibus addas tota sunt similia, L. mener man burde sige: si similia similibus addas similiter, tota sunt similia. – Det er Forskjellen mell. Beskaffenhed og Størrelse, Qualitæt og Quantitæt. En Deel af den korteste Vei mell. to yderste Ender er ogsaa den korteste Vei mell. Enderne af denne Deel, mais la partie du mellieur tout n'est pas necessairement le mellieur, qu'on pouvoit faire de cette partie (§. 213.).

Den engelske Prælat som Leibnitz citerer § 270 kan ikke være nogen anden end King. Han afvinder Helvede et comisk Anstrøg, Stedet fortjener at efterlæses. Ogsaa Fecht^s Skrift om de Fordømtes Tilstand synes at indeholde noget Saadant. Denne og den følgende § er vel værd at læse. □

En fuldkommen ligegyldig Villie (æquilibrium) er en Uting, en Chimaire; det viser Leib. ypperligt paa flere Stæder, ogsaa Bayle tilstaaer det (mod Epicur)

I hvilket Forhold staaer Villien til Forstandens sidste Akt, følger den med Nødvendighed Forstandens sidste Erkjendelse. cfr. § 311.

Om Guds Medvirken med Creaturet, begynder § 377.

velleité er Udtryk for den lidende Villen, volition for den handlende. cfr § 401.

Fra § 406 følger en Samtale, som L. Valla, har digtet for at gjendrive Boethius. Vanskeligheden skal være at forene Guds Forudvidenhed med Friheden. Han

viser at Viden ikke gjør hverken fra ell. til ved min Handlen, altsaa Forudviden hell. ikke. Han forklarer alle Vanskeligheder m: H: t: Apollo (den forudvidende) men lader Sagen strande paa Jupiter (paa Forsynet) og ender nu med en Formaning.

Derpaa førerL. Sagen videre ved Hjælp af sin Theorie om de uendelige mulige Verdener.

Not13:24

#

Leibnitz Bemærkninger over Kings Bog. § 4. Naar man forandrer Materien saa meget som mulig, saa bliver dog altid disse Egenskaber tilbage: Udvidelse, Bevægelse, Deelbarhed, Modstand.

Not13:25

#

Den Forskjel som Bonaventura gjør efter nogle Kfædre mell. συντηρησις og conscientia cfr Tennemann *Geschichte der Philos.* 8 B. 2^d Af: p. 532

Not13:26

#

Abælard [a] har skrevet et Værk *de prædicamentis* cfr. Tennemann 8 B. 1ste Af. p. 186

[a] ogsaa Leibnitz i hans tydske Brev til Wagner, det eneste Tydske der er i Erdmanns Udgave. -

Not13:27

#

* Tennemann *Geschichte der Philosophie* 3^{die} B.

Aristoteles.

Hvad der indtil p. 120 har været mærkeligt har jeg understreget i mit Exemplar.

Den hele Undersøgelse angaaende πρώτη φιλοσοφία, det Tvetydige heri, snart er det en Ontologie, snart Theologie. Denne Forvirring forekommer det mig gjentager sig i den nyere Philosophie, cfr p. 67.

[a] Schelling i Berlin vilde, at Logikken skulde være πρώτη φιλοσοφία. cfr. mit Manuscript.

Han inddelerat alle Ting ere

hvor finder nu Msk. Plads?

Han deler ikke som Plato dichotomisk:

Substants - Accidents

han har en Trichotomie:

Materie - Form - Berøvelse (στερησις.

Materien har nemlig en oprindelig Form.

der gives fire Arter af Aarsager (cfr. p. 120). Materie, Form og Modell, den virkende Aarsag, Endzweck.

p. 121. Lykke og Tilfælde.

Overgangen fra Mulighed til Virkelighed er en Forandring, saaledes oversætter T. κίνησις, er det rigtigt saa er denne Sætning af yderlig Vigtighed (cfr. p. 127.

κίνησις er vanskelig at bestemme; thi det hører hverken med til Mulighed ell. til Virkelighed, er mere end Mulighed og mindre end Virkelighed. cfr. p. 128.

Bestaaen og Forgaaen er ikke κίνησις.

der er 3 Arter κίνησις, i Henseende til Quantitæt

αυξησις - φθισις (Aftagen)

[b] Alt dette fortjener at paaagtes m: H: t:Bevægelserne i Logikken.

[c] Ogsaa den Maade, paa hvilken Skeptikerne nægtede Bevægelsen. cfr. Diogenes af Laerte 9 Bog 11 Capitel § 99. Ogsaa Parmenides og overhovedet Eleaternes Benægtelse af Bevægelsen cfr Tennemann 1ste B. p. 171 IV. 173 VII. p. 184. V. især Zeno p. 196. Leucipp og alle Atomistikere antog derimod Bevægelsen. For at forklare den, brugte de det tomme Rum som det negative. - Hvad det tomme Rum er paa Naturbetragtningens Gebeet er Muligheden paa Frihedens Gebeet, jeg troer der lod sig drage her en betydningsfuld Parallele, som jeg besynderlig nok aldeles ikke finder end ikke intenderet hos Grækerne.

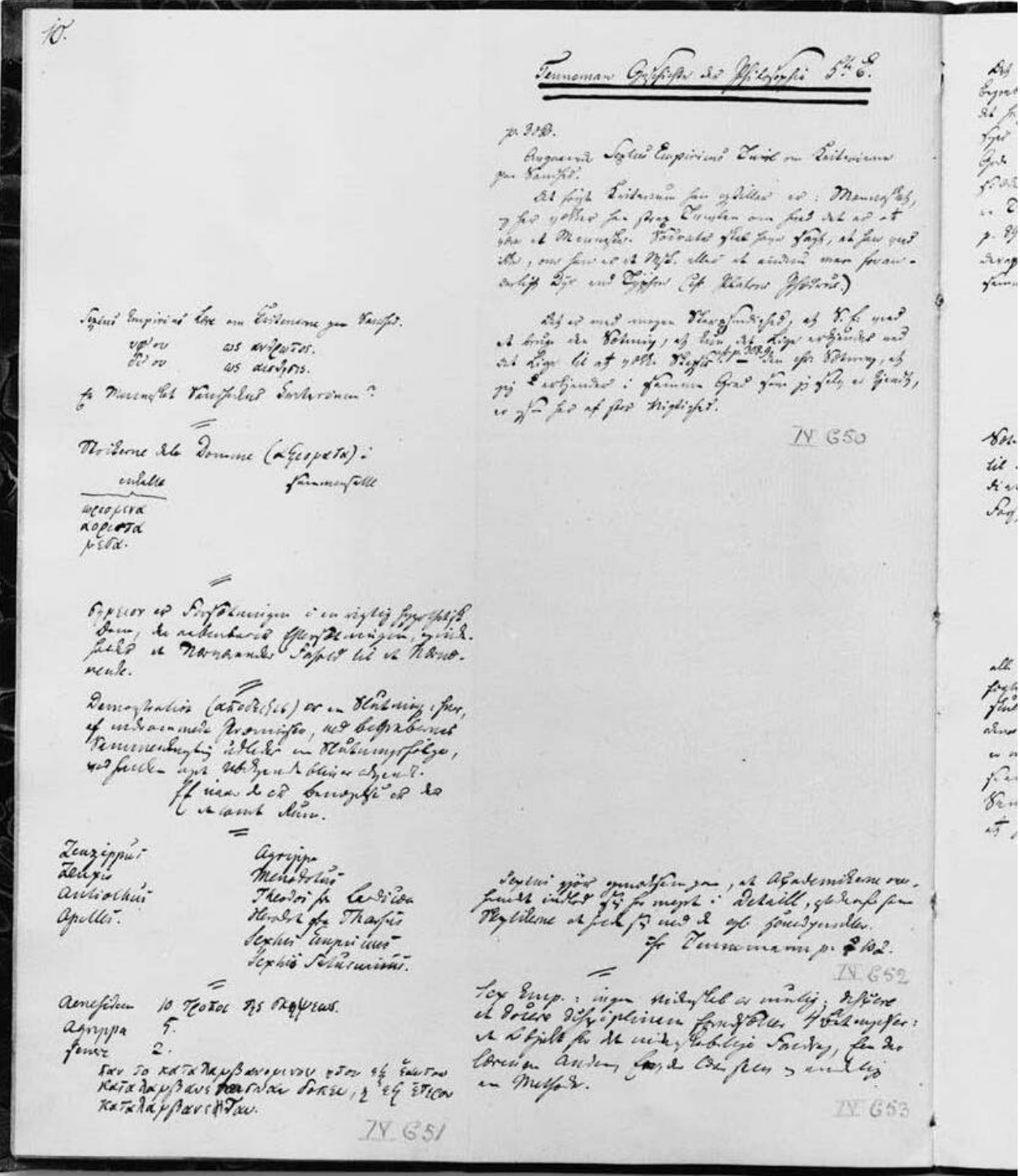
m:H:t:Qualitættell. Accidentster

αλλοιωσις.

m: H: t: Stedet

φορα.

Not13:28

Tenneman *Geschichte der Philosophie* 5te B.

p. 302.

Angaaende Sextus Empiricus Tvivl om Kriterierne paa Sandhed.

Det første Kriterium han opstiller er: Mennesket, og her vækker han strax Tvivlen om hvad det er at være et Menneske. Socrates skal have sagt, at han veed ikke, om han er et Msk. eller et endnu mere foranderligt Dyr end Typhon (cfr Platons *Phædrus*.)

Det [a] er med megen Skarpsindighed, at S. E: veed at bruge den Sætning, at kun det Lige erkjendes ved det Lige til at vække Skepsis cfrp. 308. 9. – den chr: Sætning, at jeg erkjender i samme Grad som jeg selv er kjendt, er ogsaa her af stor Vigtighed.

[a] Sextus Empiri[c]us Lære om Kriterierne paa Sandhed.

υφ' ου ως ανθρωπος.

δι' ου ως αισθησις.

Er Mennesket Sandhedens Kriterium?

=

Stoikerne dele Domme (αξιωματα) i enkelte sammensatte

ωρισμενα

αοριστα

μεσα.

=

σημειον er Forsætningen i en rigtig hypothetisk Dom, der aabenbarer Eftersætningen, og indeholder et Nærværendes Forhold til et Nærværende.

=

Demonstration (αποδειξις) er en Slutning, hvor, af indrømmede Præmisses, ved Begrebernes Sammenknytning udledes en Slutningsfølge, ved hvilken noget Ubekjendt bliver erkjendt. fE naar der er Bevægelse er der et tomt Rum.

=

Zeuzippus Agrippa

Zeuxis Menodotus

Antiochus Theodos fra Laodicæa

Apelles. Herodot fra Tharsus

Sextus Empiricus

Sextus Saturninus.

=

Aenesidem 10 τροποι της σχεψεως.

Agrippa 5.

senere 2.

παν το καταλαμβανομενον ητοι εξ εαυτου καταλαμβανεσθαι δοκει, η εξ ετερου καταλαμβανεται.

Sextus gjør opmærksom paa, at Akademikerne overhovedet indlod sig for meget i Detaill, istedenfor som Skeptikerne at holde sig ved de egl. Hovedpunkter.

cfrTennemannp.102.

=

Sex. Emp.: ingen Videnskab er mulig; discere et docere disciplinam forudsætter 4 Betingelser: et Objekt for det videnskabelige Foredrag, Een der lærer en Anden, Een, der lærer selv og endelig en Methode.

Not13:29

Det er ret interessant m: H: t: Udviklingen af de ethiske Begreber, den Modsigelse der findes hos Zeno, at han siger, at det høieste Gode er indifferent mod Tiden, og at han tillige siger, at den Gode, den Dydige er den, der gjør det Gode i sit hele Liv. Kun den Dydige kan jo være i Besiddelse af det høieste Gode, og saaledes faaer man dog en Tidsbestemmelse. (cfr. Tennemann *Ges. d. Ph.* 4^d B. p. 89, p. 93 not:, p. 134.) – dog en Modifikation deraf p. 145. Især er det tillige mærkeligt, at den samme Lære tillod Selvmord.

Not13:30

#

Det er yderst mærkeligt, at Chrysipp bruger den Sætning, at »enhver Sætning er enten sand ell. falsk« til at bevise, at Alt skeer efter Fatum. Her synes Mediationens Idee at være nødvendig for at finde et Forsyn.

(cfr. Tennemann *Ges. d. Ph.* 4^d B. p. 272.)

Not13:31

#

Det er en meget mærkelig Ting, at næsten alle Skeptikere altid have ladet Villiens Realitæt uanfægtet. Derved vare de egl. komne til det Punkt, de skulde; thi gennem Villien foregaaer Helbredelsen. Den Maade paa hvilken Skeptikerne i Almdl. udtrykte dem, er meget paafaldende. De meente, at man i Henseende til Handling gjerne kunde lade sig nøie med Sandsynlighed, ret som om det var mindre vigtigt, at handle rigtigt end at erkjende rigtigt.

#

Not13:32

Zeno inddelte Lidenskaberne m: H: t: at Skin-Dyder og Skin-Onder kunne betragtes i et dobbelt Hensyn enten til den nærværende eller den tilkommende Tid

ήδονη – λυπη.

De fornuftige Sindsbevægelser vare:

βουλησις (Villen af det Gode)

χαρα (Glæde ved at besidde det Gode)

ευλαβεια (klog Forsigtighed mod det Onde.)

Not13:33

=

Academikere.

Arcesilaus; Carneades; Klitomachus; Philo.

Not13:34

=

Hemmeligheden i hele Tilværelsen: Bevægelsen, forklarer Hegel nemt nok, thi han siger etsteds i Phænomenologien, at der foregaaer Noget bag ved Ryggen af Bevidstheden. (cfr Indl: p. 71 n:). Paa en lignende Maade hjælper Plotin sig for at faae Eet til To. »Diese (die Vernunft) als Eins anfangend, beharrt nicht als Eins, sondern wird sich selbst unbemerkt ein Vieles, gleichsam unter ihrer eignen Last erliegend.« (cfr Marbach *Gesch. d. Philosoph.* 2^d B. p. 82.).

Not13:35

#

Tvivlen standser ingenlunde paa Erkjendelsens Nødvendighed (at der er Noget, man maa erkjende) men paa Villiens kategoriske Imperativ, at der er Noget man ikke kan ville. Dette er Villiens Concretion i sig selv, hvorved den viser sig at være noget Andet end et luftigt Phantom.

Not13:36

#

Skolasticismen.

1ste Periode.

fra Scotus Erigena - Anselm.

Modsætningen mellem Gjenstand og Bevidsthed mærkes endnu ikke.

2^d Periode.

Modsætningen mellem Nominalisme og Realisme slaaer over i Realisme ved Hjælp af Kjendskab til Aristoteles.

3^d Periode.

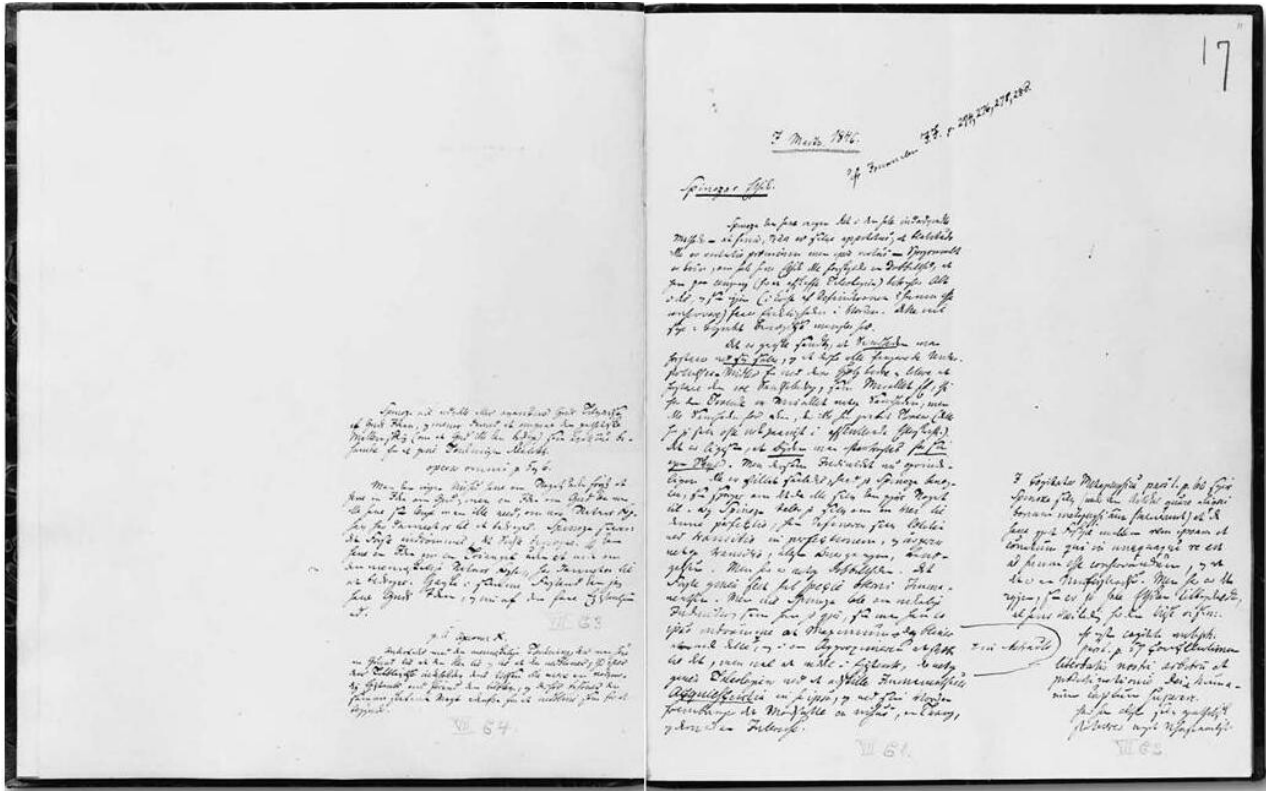
Realisme. - Nærmer sig igjen til Nominalisme.

4^d Periode.

Nominalisme.

Wilhelm Occam.

Not13:37

Notesbog 13, s. [16]-17 (Not13:37-39)

Spinoza vil udvikle eller avancere Guds Tilværelse af Guds Ideen, og mener derved at omgaae den pathetiske Mellemsætning (om at Gud ikke kan bedrage) som Cartesius behøvede for at give Tænkningen Realitet.

opera omniap. 5 og 6.

Man kan ingen Vished have om Noget uden først at have en Idee om Gud; men en Idee om Gud kan man ikke have saa længe man ikke veed, om vor Naturs Ophav har dannet os til at bedrages. Spinoza svarer: det Første indrømmes, det Sidste benægtes. Jeg kan have en Idee om en Triangel uden at vide om den menneskelige Naturs Ophav har os til at bedrages. Ganske i samme Forstand kan jeg have Guds Idee, og nu af den faae Existenten ud.

Not13:38

p. 11 Axioma X .

Anderledes med den menneskelige Tænkning, der maa have en Grund til at den blev til og til at den vedbliver; thi efter dens Tilblivelse indeholder dens Væsen ikke mere en nødvendig Existent end førend den tilblev, og derfor behøver den samme skabende Magt udenfra for at vedblive som for at begynde.

Not13:39

* I Martz. 1846.

[a] cfr Journalen J.J. p. 274, 276, 278, 280.

Spinoza^s Ethik.

Spinoza kan have megen Ret i den hele indadvendte Methode – at finis, τέλος er selve appetitus; at beatitudo ikke er virtutis præmium men ipsa virtus – Spørgsmaalet er kun, om hele hans *Ethik* ikke forskylder en Dobbeltthed, at han paa eengang (for at afskaffe Teleologien) betragter Alt i Ro, og saa igjen (i Kraft af Definitionen^s suum esse conservare faaer Endeligheden i Vorden. Dette vil sige: Begrebet Bevægelse mangler her.

Det er ganske sandt, at Sandheden maa forstaaes ved sig selv, og at derfor alle fingerede Understøttelses-Midler for ved deres Hjælp bedre og lettere at forstaa den ere Sandsebedrag, som Miraklet fE, thi for den Troende er Miraklet netop Sandheden, men ikke Sandheden for den, der ikke har grebet Troen. (dette har jeg selv ofte nok paaviist i afsluttende Efterskrift.). Det er ligesaa, at Dyden maa eftertragtes for sin egen Skyld. Men dersom Individet nu oprindeligen ikke er stillet saaledes, hvad jo Spinoza benægter, saa spørges om det da ikke selv kan gjøre Noget til. Og Spinoza taler jo selv om en Vei til denne perfectio; han definerer selv lætitia ved transitio in perfectionem, og urgerer netop transitio, altsaa Overgangen, Bevægelsen. Men her er netop Dobbelttheden. Det Første giver seet sub specie æterni Immanentsen. Men vil Spinoza tale om virkelige Individuer, som han jo gjør, saa maa han eo ipso indrømme at Maximum dog bliver at vide dette^c, og i en Approximeren at stræbe til det, men vel at mærke i Existents, der netop giver Teleologien ved at adskille Immanentsens Acquiescentia in se ipso, og ved sin Vorden frembringer det Modsatte en nusus, en Trang, og derved en Interesse.

Not13:40

Problemata.

Er det Forbigangne mere nødvendigt end det Tilkommende?

Dette kunde være af Vigtighed m. H. t. Besvarelsen af

[b] I *Cogitata Metaphysic* pars 1.p. 60 siger Spinoza selv (under den Artikel quare aliqui bonum metaphysicum statuerunt at de have gjort Forskjel mellem rem ipsam et conatum qui in unaquaque re est ad suum esse conservandum, og at det er en Misforstaaelse. Men her er det igjen, saa er jo hele *Ethiken* tilbagekaldt, al hans Veiledning for den Vise o: s: v:.

c in abstracto

[d] cfr ogsaa *cogitata metaph:* pars 1.p. 57 conciliationem libertatis nostri arbitrii et prædestinationis Dei humanum captum superare. hvor han altsaa selv pathetisk statuerer noget Uforstaaeligt.

det Spørgsmaal om det Mulige – hvorledes besvarer Hegel det? I Logiken, i Læren om Væsenet. Her faaer vi nu den Forklaring, at det Mulige er det Virkelige, det Virkelige det Mulige. Det er nemt nok i en Videnskab, ved hvis Slutning man netop er arriveret til Muligheden. Det er da en Tautologie.

Det er af Vigtighed m: H: t: Læren om Forholdet mell. det Tilkommende og Guds Forudvidenhed.

Den gl. Sætning, at Viden Intet hverken tager fra ell. lægger til.

cfr.Boethiusp. 126. 27.

senere benyttet af Leibnitz.

Not13:41

Hvad er en Kategorie?

De Nyere har saavidt vides ikke givet nogen Definition derpaa, Hegel idetmindste ikke; ved Hjælp af sin inverse Gang overlader han det altid til Læserens Virtuositet at gjøre det Vanskeligste, at samle det Mangfoldige i een Tankes Energie.

– Det eneste Sted hos Hegel jeg har fundet Noget, er i den lille af Rosenkrantz udgivne *Encyclopædie* S. 93; der er det aldeles Vilkaarlige i hans Terminologie aldeles iøjnefaldende ved den Inddeling han gjør. Kategorien har netop der faaet den Plads, den ikke skulde have, og man maa dernæst spørge, hvad det nu er, der omfatter denne Tredeling.

Aristoteles giver besynderligt nok hell. ingen Definition (maa eftersees nøiere.)

κατηγορία. (Ciceroprædicamentum, Skolastikerne ligesaa.

^a Er nu Væren en Kategorie? Ingenlunde hvad er Qualitæt, det er bestemt Væren, bestemt ved sig selv, Accenten ligger paa bestemt, ikke paa Væren. Væren er hverken forudsat ell. udsagt. I denne Forstand har Hegel Ret i, at Væren er Intet, dersom den derimod var en Qualitæt, da var det vel at ønske, at man oplyste, hvorledes det blev identisk med Intet. Hele Læren om Væren er et intetsigende Forspil i

a cfr.Hegels *Propædeutikp.* 96. 97.

=

[b] Dersom Væren virkelig var en Qualitæt, saa maatte jeg jo ogsaa kunne bestemme den quantitativt, thi Quantitæten er den mod Qualitæt ligegyldige Bestemmen; jeg kan bestemme en Ager quantitativt, den bliver dog ved at være Ager, men at bestemme Væren quantitativt er

Læren om Qualitæten.

meningsløst; thi enten er det ell. det er ikke, et mere ell. mindre er her nonsens, der vilde ophæve Qualitæten selv.

Hvorforbegyndte Kant med Quantitæten, Hegel med Qualitæten.

Angaaende Værenfr ogsaa de Steder, jeg har udpeget i mit Exemplar af Spinoza, og mine Anmærkninger dertil som findes paa smaa Lapper i Exemplaret.

Den Definition som Plato giver af Væren i *Parmenides* § 151 de sidste Ord: Væren er ikke Andet end Participeren i et Væsen i den nærværende Tid.

Not13:42

Hvad er det Tilfældige?

Dets Medhørens til Begrebet af det Virkelige.

Aristoteles tvende Fordringer til den fri Handling, at den skal have Spontaneitet og Viden.

Skolastikerne fordrede endnu et Tredie: det er Tilfældighed.

Leibnitz har optaget dette.

Not13:43

Er det Gode godt, fordi Gud vil det, ell. er det i og for sig godt. ?

Hobbes og Engelskmanden King.

Er det Gode godt i og for sig, hvorledes er Gud da frie i Forhold dertil; hvorledes den menneskelige Frihed?

Not13:44

Trods alle Forsikringer om den Positivitet, der ligger i Hegels System, er han dog netop kun kommen til det Punkt, hvor man i gl. Dage begyndte (fE Leibnitz.)

Not13:45

Hvad er det Positive, hvad det Negative?

Den positive Viden er den uendelige Viden, den negative Viden er den endelige. Forsaa vidt er den positive Viden den negative, den negative den positive. Naar jeg veed, at jeg er uvidende, naar jeg veed, at jeg altid har Uret, saa er dette en negativ Viden, og dog er den positiv; naar jeg veed, at der har levet 7000 Keisere i China, ell. jeg veed af Erfaring, at dette er skeet, saa og saa mange Gange, saa er dette en positiv Viden og dog er den negativ.

Not13:46

Hvad lærer jeg af Erfaring?

Intet, ell. en blot numerisk Viden. Saasnaart jeg af Erfaringen danner en Lov, saa lægger jeg noget Mere ind i den end der er i Erfaringen. Erfaringens blotte Værk vilde blive et tabellarisk Værk ligesom det, der resulterer af de metereologiske lagttagelser; der deels enkeltviis optæller, deels giver et Gjennemsnits Tal, dette Gjennemsnits Tal beviser imidlertid Intet, det er kun en Figur jeg bringer ud af det Forbigangne, og dermed Punktum.

Not13:47

Hvilket er det Almeen-Msklige og er der noget Almeent-Mskligt til.

Er ethvert Msk. et Individuum, og i den Forstand den ene ikke som det andet, ligesom Leibnitz Blade.

Er alle Msker hinanden lige som Guldets Dele.

Not13:48

Hvad er det Selv, der bliver tilbage, naar et Msk. har tabt den ganske Verden, og dog ikke tabt sig selv.

Det maa vel Præsterne vide, de præke jo derom hver Søndag.

Not13:49

Er Forstand, Følelse og Villie væsentlige Bestemmelser i et Msk, hører det Msk-Naturen væsentlig til, saa forsvinder al den Passiar om, at

Verdens-Udviklingen nu indtager et høiere Trin end før; thi om der i Verdenshistorien er en Bevægelse, saa hører denne væsentlig Forsynet til, og Mskets Viden derom er høist ufuldkommen.

Hvor Meget derfor end Forstanden tiltager kan dog Religion aldrig blive afskaffet, ikke blot for de Umyndige, der formentligen skulde vedblive, men ogsaa for de Myndige.

Den store Individualitet vil netop være stor ved, at han har det Alt paa eengang.

Enhver anden Betragtning overseer Individernes Betydning i Slægten, og reflekterer blot paa Slægtens Historie, hvoraf der vilde følge, at der til forskellige Tider frembragtes væsentlig forskellige Msker, og den universelle Eenhed i det at være et Msk. ophørte.

Det store Individ er derfor ikke derved forskjellig fra det ubetydelig, at det har noget Væsentligt Andet, ell. at det har det i en anden Form, (thi ogsaa dette vilde jo være en væsentlig Forskjel især efter den moderne Form-Theorie) men at han har Alt i høiere Grad.

Det Collaterale .

Not13:50

I Læren om Væren er Alt, der gaaes ikke over, (det er Noget som selv Werder indrømmede, cfr. *de smaa Bøger*).

I Læren om Væsen er Beziehung. – Misligheder i Hegels Logik. Væsentlig er dette Afsnit kun Dichotomier – Aarsag – Virkning – Grund – Følge – Vexelvirkning er en Vanskelighed, hører maaskee andetsteds henne.

Begrebet er Trichotomie.

Væren hører slet ikke med til Logikken.

Den bør begynde med Dichotomie.

Overgangens-Categorie har Hegel aldrig retfærdiggjort. Det kunde være af Vigtighed at sammenligne dermed den aristoteliske Lære om *κίνησις*.

[a] cfrTennemann 3^d B. p. 125; han oversætter det Ord *κίνησις* ved Forandring.

Er Mediationen Nulpunktet, eller er det et Tredie. – Kommer det tredie selv frem ved de Tvendes immanente Bevægelse eller hvorledes kommer det frem. – Vanskeligheden viser sig især, naar man vil overføre det paa Virkelighedens Verden.

Not13:51

Grunden hvorfor at Mennesket bliver salig ved Troen og ikke ved Gjerning, eller rettere sagt i Troen, ligger dybere end man troer. Den hele Forklaring, der hentes fra Synden er ingenlunde udtømmende. Grunden er, at om Msket selv gjorde det Gode, saa kan han ikke vide det, thi da maatte han være alvidende. Derfor kan intet Msk. disputere med Vor-Herre, selv den meest ophøiede den, msklig talt ædlest Gjerning, tør jeg ikke kalde en god Gjerning; thi jeg maa bestandig sige: Gud veed dog ene, om det virkelig var saa; derfor kan jeg umulig bygge min Salighed derpaa.

Not13:52

Hvad ligger der i den af Antisthenes opstillede Paastand, at ingen Ting kan defineres efter hvad den er, og ethvert saadan Forsøg paa en Definition er kun en Tautologie. Kun Tingens Beskaffenheder kan angives. Aristoteles bekjæmpede den.

cfr Tennemann *Ges. d. Ph.* 3 B. p. 235.

cfr ogsaa Tennemann *Ges. d. Ph.* 2^d B. p. 97.

Not13:53

Det absolute Paradox

Forsaa vidt Philosophien er Mediationen, saa gjelder det om at den ikke afslutter sig førend den har seet den sidste Paradox under Øinene.

Dette Paradox er Gud-Msk. og bliver at udvikle reent af Ideen, og igjen med stadig Hensyn til Xsti Fremtræden for at see, om denne er tilstrækkelig paradox, om Xsti msklige Existents ikke bærer Præget af, at han ikke i dybeste Forstand er det enkelte Msk., hvorvidt hans jordiske Existents ikke falder ind under det Metaphysiske og Æsthetiske.

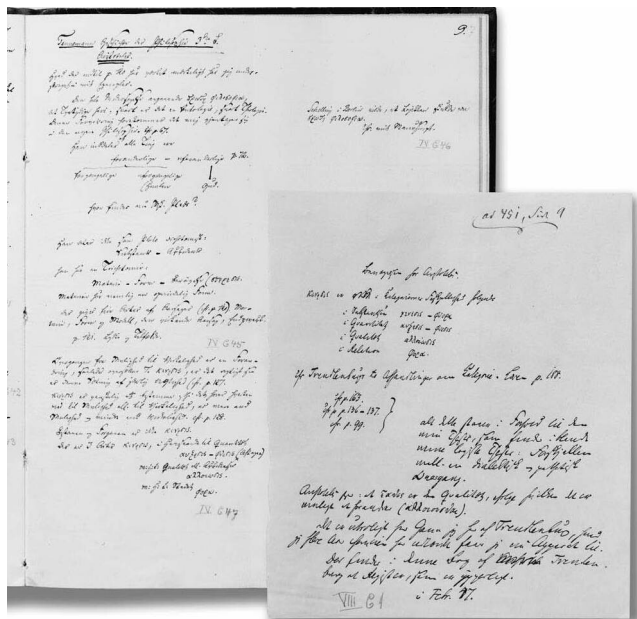
NBI Bogen »JJ« findes nogle enkelte Bemærkninger p. 18; 23 og 24; 28.

Not13:54

I Grunden løber enhver ethnisk Lære, altsaa den rene Philosophie (i Modsætning til den, der svingfuldt har beblandet sig med Xstd.) ud paa: at Viden (Viisdom) er Dyd. Denne Sætning opstillede allerede Socrates, senere alle Sokratikere. – Den xstlige Lære er omvendt: at Dyd er Viden. Deraf det Udtryk at gjøre Sandheden. – Imidlertid bliver det dog altid en Vanskelighed for Xstd., at etablere en Existents i Kraft

af Aand der er indifferent i Forhold til Viden, saaledes, at Een kunde være fuldkommen, skjøndt han var fuldkommen uvidende. Spørgsmaalet er, om Erkjendelsen accentueres først ell. sidst. Men selv da er en saare dialektisk Overveielse nødvendig.

Not13:55

Notesbog 13. Tilføjelser på et løst blad indlagt mellem s. 8 og 9 (Not13:27 og 55)

Bevægelsen hos Aristoteles.

κίνησις er i Kategoriernes Forskjellighed følgende

cfr Trendlenburgs to Afhandlinger om Categorielæren p. 188.

Aristoteles siger: at $\pi\alpha\theta\omicron\varsigma$ er den Qualitæt, ifølge hvilken det er muligt at forandres ($\alpha\lambda\lambda\omicron\iota\omicron\upsilon\omicron\sigma\theta\alpha\iota$).

Det er utroligt hvad Gavn jeg har af Trendlenburg,

hvad jeg flere Aar iforveien har udtænkt faaer jeg nu
Apparat til.

Der findes i denne Bog af Trendlenburg et Register,
som er ypperligt.

i Febr. 47.